

NORGES TEKNISK-NATURVITENSKAPELIGE UNIVERSITET
 Institutt for fysikk

Faglig kontakt under eksamen:

EKSAMEN I TFY4250 ATOM- OG MOLEKYLFYSIKK

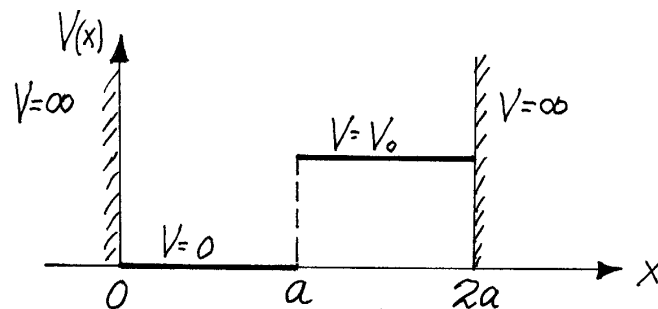
Onsdag 8. august 2007
 kl. 09.00 - 13.00

Tillatte hjelpemidler: Godkjent kalkulator
 Rottmann: Matematisk formelsamling
 Øgrim & Lian: Størrelser og enheter i fysikk og teknikk, eller
 Lian og Angell: Fysiske størrelser og enheter

Et ark med uttrykk og formler er vedlagt.

Sensuren faller i august 2007.

Oppgave 1

En partikkel med masse m befinner seg i et éndimensjonalt potensial

$$V(x) = \begin{cases} 0 & \text{for } 0 < x < a, \\ V_0 & \text{for } a < x < 2a, \\ \infty & \text{for } x < 0 \text{ og for } x > 2a. \end{cases} \quad (V_0 \geq 0),$$

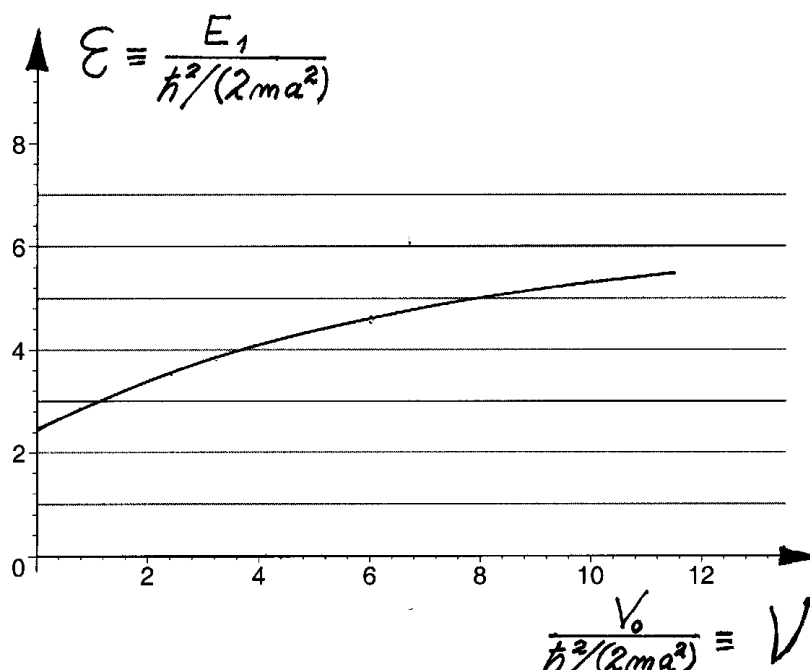
Oppgaven går ut på å undersøke hvordan grunntilstanden $\psi_1(x)$ og dennes energi E_1 oppfører seg når V_0 varierer mellom null og uendelig. (Lengdeparameteren a tenker vi oss er holdt fast.) I beregningene er det praktisk å innføre bølgetallet k via definisjonen

$$E_1 \equiv \frac{\hbar^2 k^2}{2m} = \frac{\hbar^2}{2ma^2} (ka)^2 \equiv \frac{\hbar^2}{2ma^2} \mathcal{E}.$$

Det er også praktisk å skrive

$$V_0 \equiv \frac{\hbar^2}{2ma^2} \mathcal{V},$$

slik at de dimensjonsløse størrelsene $\mathcal{E}$ og $\mathcal{V}$ blir mål for henholdsvis energien og V_0 . Figuren nedenfor viser et noenlunde nøyaktig diagram over $\mathcal{E}$ som funksjon av $\mathcal{V}$.

a. •Se først på grensetilfellet $\mathcal{V} = 0$. Finn bølgetallet k , energien $E_1(0)$ og den normerte grunntilstanden $\psi_1^{(0)}(x)$ i denne grensen, og kontrollér at resultatet for $E_1(0)$ stemmer med diagrammet. •Se deretter på grensen $\mathcal{V} \rightarrow \infty$, og finn i denne grensen bølgetallet k , energien $E_1(\infty)$ og $\mathcal{E}(\infty)$.

b. Diagrammet indikerer at kurven $\mathcal{E}(\mathcal{V})$ er tilnærmet lineær for små $\mathcal{V}$. For små $\mathcal{V}$ kan energien beregnes ved hjelp av tidsuavhengig pertubasjonsteori:

$$E_1(\mathcal{V}) \approx E_1(0) + \int (\psi_1^{(0)})^* \Delta V \psi_1^{(0)} dx.$$

Her er $\psi_1^{(0)}$ grunntilstanden for $\mathcal{V} = 0$, og “perturbasjonen” er

$$\Delta V = V_0 \quad \text{for} \quad a < x < 2a, \quad \text{og null ellers.}$$

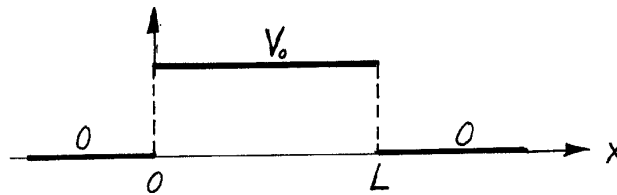
•Bruk dette til å finne et tilnærmet uttrykk for $\mathcal{E}(\mathcal{V})$ for små $\mathcal{V}$.

c. For en viss $\mathcal{V}$ -verdi $\mathcal{V}_1$ vil grunntilstandsenergien E_1 være lik V_0 , slik at $\mathcal{E} = \mathcal{V} (= \mathcal{V}_1)$.

•Finn en omtrentlig verdi for $\mathcal{V}_1$, og dermed også for $ka = \sqrt{\mathcal{E}} = \sqrt{\mathcal{V}_1}$, ved hjelp av diagrammet. •Lag en omtrentlig skisse av ψ_1 for dette tilfellet, og forklar “prinsippene” i skissen.

d. •Finn en ligning som bestemmer den nøyaktige verdien av ka , og dermed også av $\mathcal{E} = \mathcal{V}_1$, for tilfellet $E_1 = V_0$. Denne ligningen er transcendent, hvilket betyr at den må løses numerisk. •Finn nøyaktige verdier av ka — og dermed av $\mathcal{E} = \mathcal{V}_1$ — for tilfellet $E_1 = V_0$, ved å prøve deg fram med kalkulatoren. (Ta utgangspunkt i den omtrentlige verdien av ka funnet ovenfor.)

Oppgave 2

Partikler med masse m spres mot en éndimensjonal firkantbarriere med vidde L og høyde V_0 . Dette potensialet har for $0 < E < V_0$ energieigenfunksjoner på formen

$$\psi(x) = \begin{cases} e^{ikx} + Be^{-ikx} & \text{for } x < 0, \\ De^{-\kappa x} + Fe^{\kappa x} & \text{for } 0 < x < L, \\ Ce^{ikx} & \text{for } x > L, \end{cases}$$

der $k = \sqrt{2mE/\hbar^2}$, $\kappa = \sqrt{2m(V_0 - E)/\hbar^2}$ og

$$C = e^{-ikL} \frac{2k\kappa}{2k\kappa \cosh \kappa L + i(\kappa^2 - k^2) \sinh \kappa L}.$$

a. • Forklar hvordan en kommer fram til at sannsynligheten for transmisjon gjennom denne barrieren er

$$T = |C|^2.$$

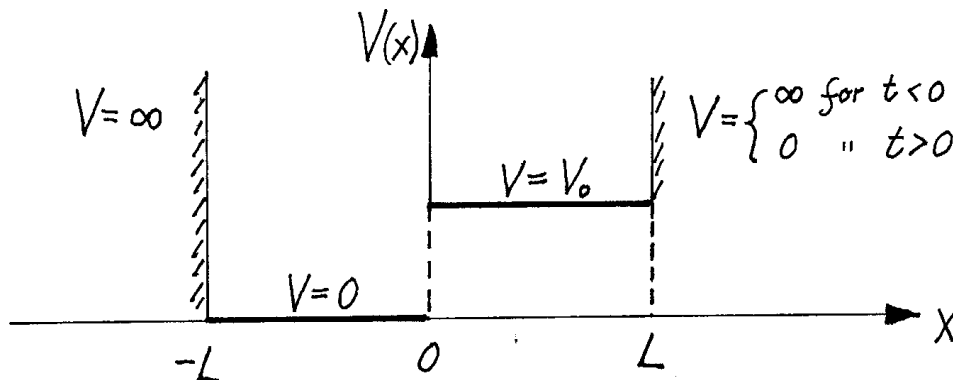
• Vis at denne transmisjonskoeffisienten (for $0 < E < V_0$) kan skrives på formen

$$T = \left[1 + \frac{V_0^2 \sinh^2 \kappa L}{4E(V_0 - E)} \right]^{-1}.$$

[Hint: $\cosh^2 y = 1 + \sinh^2 y$.]

b. Anta nå at en partikkel med masse m befinner seg i et éndimensjonalt potensial som for tiden $t < 0$ har formen

$$V(x) = \begin{cases} \infty & \text{for } |x| > L, \\ 0 & \text{for } -L < x < 0, \\ V_0 & \text{for } 0 < x < L. \end{cases}$$

For $t < 0$ er partikkelen preparert i en av de stasjonære tilstandene for dette potensialet (med energi $E_n < V_0$), slik at bølgefunksjonen ved $t = 0$ har formen

$$\Psi(x, 0) = \psi_n(x) = \begin{cases} A_n \sin k_n(x + L) & \text{for } -L < x < 0, \\ B_n \sinh \kappa_n(L - x) & \text{for } 0 < x < L, \\ 0 & \text{ellers.} \end{cases}$$

Ved $t = 0$ fjernes den “harde veggen” i $x = L$, slik at $V(x)$ for $x > L$ brått endres fra ∞ til 0 (og forblir lik null deretter). •Forklar hvorfor funksjonen $\psi_n(x)$ *ikke* er en energieigenfunksjon for $t = 0^+$ (etter endringen av potensialet). [Hint: For $x < L$ er potensialet uendret, og vi har fortsatt $\hat{H}\psi_n = E_n\psi_n$ for $-L < x < L$. I punktet $x = L$ har ψ_n en “knekk”, slik at ψ_n' har et sprang og ψ_n'' går som en δ -funksjon: $\psi_n''(x \approx L) = B_n\kappa_n\delta(x - L)$.]

•Finn forventningsverdien $\langle E \rangle$ av energien for $t > 0$.

c. I resten av oppgaven antar vi at partikkelen er et elektron med masse m_e , mens

$$L = 5a_0 \quad \text{og} \quad V_0 = 5 \frac{\hbar^2}{2m_e a_0^2} \equiv 5 \text{ Rydberg} \approx 5 \cdot 13.6 \text{ eV}.$$

Med disse parametrene kan det vises at to av energieigenverdiene E_n nevnt i pkt. **b** er

$$E_a \approx 0.3320 \frac{\hbar^2}{2m_e a_0^2} \quad \text{og} \quad E_b \approx 4.9424 \frac{\hbar^2}{2m_e a_0^2}.$$

•Finn transmisjonskoeffisientene T_a og T_b for barrieren i pkt. **a** for disse to energiene.

d. Med $\Psi(x, 0) = \psi_n(x)$ blir tilstanden $\Psi(x, t)$ åpenbart ikke-stasjonær for $t > 0$: Sannsynligheten vil gradvis “lekke ut” til området $x > L$. Halvklassisk kan vi beregne en hastighet $v = \sqrt{2E/m_e}$ i området $-L < x < 0$ og en tid $\Delta t = 2L/v$ mellom hver kollisjon med barrieren. •Hvor lang tid tar det ut fra denne tankegangen før sannsynligheten for å finne elektronet i området $|x| < L$ er redusert fra 1 til $1/e$ — (i) for $E_n = E_a$, (ii) for $E_n = E_b$? [Hint: For små ϵ er $\ln(1 - \epsilon) \approx -\epsilon$.]

Oppgave 3

I denne oppgaven ser vi på et elektronspinn $\mathbf{S}$, plassert i et magnetfelt $\mathbf{B} = B\hat{e}_z$. Elektronets indre magnetiske moment representeres av operatoren

$$\boldsymbol{\mu} = -\frac{ge}{2m_e} \mathbf{S}, \quad g \approx 2.00232.$$

Oppførselen til spinnets bestemmes da av Hamilton-operatoren

$$\hat{H} = -\boldsymbol{\mu} \cdot \mathbf{B} \equiv \omega S_z, \quad \omega \equiv \frac{geB}{2m_e}.$$

a. •Vis at de to Pauli-spinorene χ_+ og χ_- da er energiegentilstander, og finn de to energiene, E_+ og E_- , uttrykt ved ω . [Se formelarket.] •Finn E_+ og E_- i elektronvolt (eV) når $B = 1$ T(esla). Det oppgis at

$$\mu_B \equiv \frac{e\hbar}{2m_e} \equiv 1 \text{ Bohr-magneton} = 5.788 \cdot 10^{-5} \text{ eV/T(esla)}.$$

•Finn bølgelengden λ til fotonene som er inne i bildet ved overganger mellom de to energiegentilstandene.

b. Ved en måling av spinnkomponenten S_x ved $t = 0$ etterlates spinnet i tilstanden

$$\chi(t = 0^+) = \begin{pmatrix} 1/\sqrt{2} \\ -1/\sqrt{2} \end{pmatrix}.$$

•Hva er måleresultatet for S_x ?

Den resulterende tilstanden for $t > 0$ kan skrives som en lineærkombinasjon av de stasjonære tilstandene for dette systemet;

$$\chi(t) = c_+\chi_+e^{-iE_+t/\hbar} + c_-\chi_-e^{-iE_-t/\hbar}.$$

•Hva er c_+ og c_- ? •Skriv denne tilstanden på formen

$$\chi(t) = \begin{pmatrix} a(t) \\ b(t) \end{pmatrix}$$

og finn spinnretningen $\langle \boldsymbol{\sigma} \rangle_t$ som funksjon av tiden.

c. •Hvor lang tid (t_1) tar det (minst) før $\langle \boldsymbol{\sigma} \rangle_t$ peker i samme retning som for $t = 0$?

•Hvor lang tid (t_2) tar det (minst) før spinoren $\chi(t)$ er identisk med $\chi(0)$? •Er det noen målbar forskjell mellom de fysiske tilstandene til spinnet ved tidene t_1 og t_2 ? (Begrunn svaret.)

d. Anta at en måling av spinnkomponenten $\hat{\mathbf{n}} \cdot \mathbf{S}$ i retningen $\hat{\mathbf{n}} = \frac{1}{2}\sqrt{3}\hat{\mathbf{e}}_x + \frac{1}{2}\hat{\mathbf{e}}_z$ gir måleresultatet $\hat{\mathbf{n}} \cdot \mathbf{S} = \frac{1}{2}\hbar$. •Finn en normert spinor χ som beskriver tilstanden til spinnet umiddelbart etter målingen.

Vedlegg: Formler og uttrykk

Noe av dette kan du få bruk for.

Éndimensjonal boks, $V(x) = 0$ for $0 < x < L$, uendelig utenfor

$$\psi_n(x) = \sqrt{\frac{2}{L}} \sin \frac{n\pi x}{L}.$$

Tidsutvikling av forventningsverdier

$$\frac{d}{dt} \langle F \rangle = \frac{i}{\hbar} \langle [\hat{H}, \hat{F}] \rangle + \left\langle \frac{\partial}{\partial t} \hat{F} \right\rangle.$$

Sannsynlighets-strømtetthet

$$\mathbf{j}(\mathbf{r}, t) = \Re \left[\Psi^*(\mathbf{r}, t) \frac{\hbar}{im} \nabla \Psi(\mathbf{r}, t) \right].$$

Noen formler

$$\sin a = (e^{ia} - e^{-ia})/2i, \quad \cos a = (e^{ia} + e^{-ia})/2;$$

$$\tan y = \frac{1}{\cot y} = \tan(y + n\pi), \quad n = 0, \pm 1, \dots;$$

$$\sinh y = \frac{1}{2}(e^y - e^{-y}); \quad \cosh y = \frac{1}{2}(e^y + e^{-y}); \quad \tanh y = \frac{1}{\coth y} = \frac{\sinh y}{\cosh y};$$

$$\cosh^2 y - \sinh^2 y = 1; \quad \frac{d}{dy} \sinh y = \cosh y; \quad \frac{d}{dy} \cosh y = \sinh y;$$

$$\sinh y = y + \mathcal{O}(y^3).$$

δ -funksjonen og sprangfunksjonen

$$\frac{d}{dx} \Theta(x) = \delta(x); \quad \int_{-\infty}^{\infty} f(x) \delta(x - a) dx = f(a).$$

Noen fysiske konstanter

$$a_0 \equiv \frac{4\pi\epsilon_0 \hbar^2}{m_e e^2} = \frac{1}{\alpha} \frac{\hbar}{m_e c} = 0.529 \times 10^{-10} \text{m}; \quad \alpha \equiv \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 \hbar c} = \frac{1}{137.036};$$

$$c = 2.998 \times 10^8 \text{m/s}; \quad \hbar = 0.6582 \times 10^{-15} \text{eVs}; \quad m_e = 0.5110 \text{MeV}/c^2.$$

$$\frac{\hbar^2}{2m_e a_0^2} \approx 13.6 \text{eV}.$$

Spinn $\frac{1}{2}$

For en partikkel med spinn $\frac{1}{2}$ kan en bruke spinnoperatoren

$$\mathbf{S} = \frac{1}{2}\hbar\boldsymbol{\sigma} = \frac{1}{2}\hbar(\hat{\mathbf{e}}_x\sigma_x + \hat{\mathbf{e}}_y\sigma_y + \hat{\mathbf{e}}_z\sigma_z),$$

der

$$\sigma_x = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \quad \sigma_y = \begin{pmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{pmatrix}, \quad \sigma_z = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$$

er de såkalte Pauli-matrisene. Pauli-spinorene $\chi_+ = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$ og $\chi_- = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix}$ er da egentilstander til $S_z = \frac{1}{2}\hbar\sigma_z$ med egenverdiene $\pm\frac{1}{2}\hbar$. En normert spinntilstand $\chi = \begin{pmatrix} a \\ b \end{pmatrix}$ kan karakteriseres ved spinnretningen,

$$\langle \boldsymbol{\sigma} \rangle = \chi^\dagger \boldsymbol{\sigma} \chi = \hat{\mathbf{e}}_x \Re(2a^*b) + \hat{\mathbf{e}}_y \Im(2a^*b) + \hat{\mathbf{e}}_z (|a|^2 - |b|^2).$$

Matrisene $S_x = \frac{1}{2}\hbar\sigma_x$ osv oppfyller dreieimpulsalgebraen,

$$[S_x, S_y] = i\hbar S_z, \quad [S_y, S_z] = i\hbar S_x, \quad [S_z, S_x] = i\hbar S_y.$$

Videre er

$$S_x^2 = S_y^2 = S_z^2 = \frac{\hbar^2}{4} \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \quad \text{og} \quad \mathbf{S}^2 = \frac{3\hbar^2}{4} \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}.$$